

KIRGIZ VE ÖZBEK TÜRKLERİNDE ‘BEŞİK’ FENOMENİ THE PHENOMENON OF THE ‘CRADLE’ AMONG KYRGYZ AND UZBEK TURKS

MİRGÜL BEKMURZAEVA*

Sorumlu Yazar

DİLNOZA RAHMATİLLAEVA**

KEMAL POLAT***

Öz

Beşik, yalnızca çocuğun uyumasını ve bakımını sağlayan bir araç olmanın ötesinde; toplumsal kimlik, aidiyet duygusu, koruma, kolektif hafıza ve kültürel süreklilik açısından derin anlamlar taşıyan önemli bir kültürel miras unsurudur. Türk kültüründe beşiğin yapımı, doğal malzemelerin ustalıklı işlenmesiyle hem işlevsel hem de sembolik bir biçim kazanır. Beşiğe yerleştirilen muska, bıçak ve yiyecek gibi nesneler, geleneksel inanç sistemleri çerçevesinde çocuğun hem fiziksel sağlığını hem de manevi bütünlüğünü güvence altına alma amacına hizmet eder. Beşikle ilişkili olarak gerçekleştirilen “*Beuuk moï* (beşiğe yatırma töreni) ve “beşik kertti” (beşikte söz kesme) gibi ritüeller ise çocuğun aileye ve topluma kabulünü simgelerken, toplumsal dayanışma ve aidiyetin pekişmesini sağlar. Sözlü kültürün önemli bir parçası olan ninnileri, çocukların duygusal, ahlaki ve kültürel gelişiminde etkili rol oynar; annelerin sevgi, umut ve dileklerini yansıtırken toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına katkıda bulunur. Bu çalışmanın konusu, Kırgız ve Özbek Türklerinde beşik olgusunu kültürel, sosyal ve pedagojik yönleriyle incelemektir. Araştırmanın amacı; bu iki toplumda beşikle ilgili gelenek, görenek, örf, âdet, halk inanışları ve uygulamaları tespit etmek, beşiğin çocuk yetiştirmedeki yerini ve önemini ortaya koymak ve kültürel işlevlerini değerlendirmektir. Ayrıca, karşılaştırmalı bir analizle Kırgız ve Özbek toplumları arasındaki ortak ve farklı uygulamalar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada literatür tarama yöntemi kullanılmış, klasik eserler ve çağdaş kaynaklar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, beşiğin Kırgız ve Özbek toplumlarında kültürel kimliğin, toplumsal ilişkilerin ve manevi değerlerin korunmasında temel bir unsur olduğunu göstermektedir. Her iki toplumda da beşik etrafında şekillenen ortak inanç ve uygulamaların varlığı dikkat çekicidir. Tarihsel süreçte çocuğun güvenli, rahat ve pratik bir şekilde büyütülmesine katkı sağlayan beşiğin, çağdaş sağlık bilgileriyle desteklenerek kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Modern tıp ve çocuk gelişimi perspektifinden değerlendirildiğinde, beşiğin geleneksel kullanımına özgü sıkı kundaklama, kalın örtüler ve hareket kısıtlaması gibi uygulamaların çocuk sağlığı açısından bazı riskler taşıyabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle, kültürel mirasa saygı çerçevesinde, modern bilim ışığında daha sağlıklı ve bilinçli bebek bakım modellerinin benimsenmesi önerilmektedir.

Anahtar kelime: Din Bilimleri, Kırgız, Özbek, Kültür, Beşik.

Araştırma Makalesi / Künye: BEKMURZAEVA, Mirgül, RAHMATİLLAEVA, Dilnoza, POLAT, Kemal. “Kırgız ve Özbek Türklerinde ‘Beşik’ Fenomeni”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 115 (Eylül 2025), s. 385-407. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1725754>

* Öğr. Gör., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, E-mail: mirgul.bekmurzayeva@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-9913-8058

** Doktorant, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, E-mail: 1850d12004@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0003-2765-8294

*** Prof. Dr., Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, E-mail: kemal.polat@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-9259-8016

Abstract

The cradle (beşik) is far more than a utilitarian object for infant care and sleep; it is a significant element of intangible cultural heritage, embodying meanings of social identity, belonging, protection, collective memory, and cultural continuity. In Turkic cultures, the cradle—skillfully crafted from natural materials—holds both functional and symbolic dimensions. Items traditionally placed in or around the cradle, such as amulets (muska), knives, and food, serve apotropaic functions within folk belief systems, aiming to safeguard the child's physical health and spiritual well-being. Rituals associated with the cradle, such as beşik toy (the ceremonial placing of the child into the cradle) and beşik kerti (a form of early betrothal), symbolize the child's formal inclusion in the family and community, while reinforcing social cohesion and collective identity. Lullabies—central to oral tradition—play a key pedagogical and emotional role in shaping the child's emotional, moral, and cultural development. These songs convey maternal affection, hope, and supplication, while serving as a medium for the intergenerational transmission of communal values. This study explores the cultural, social, and pedagogical dimensions of the cradle among Kyrgyz and Uzbek Turkic communities. Its primary aim is to document the customs, beliefs, rituals, and social practices associated with the cradle in these societies, assess its role in childrearing, and evaluate its broader cultural functions. Using a comparative approach, the study also identifies shared and divergent practices between the Kyrgyz and Uzbek peoples. Employing a qualitative methodology based on a literature review, the research draws on classical texts and contemporary sources, analyzed through content analysis. The findings reveal that the cradle serves as a foundational site for preserving cultural identity, social bonds, and spiritual values in both communities. The continuity of cradle-related beliefs and rituals is particularly noteworthy. While the cradle has historically contributed to the safe and practical care of infants, the study concludes that its contemporary use should be informed by modern medical and developmental knowledge. From the standpoint of pediatric health and developmental psychology, certain traditional practices—such as tight swaddling, heavy covering, and limited movement—may pose health risks. The study thus recommends adopting infant care practices that are scientifically informed while remaining respectful of cultural heritage.

Key Words: Religious Studies, Kyrgyz, Uzbek, Culture, Cradle.

Giriş

Beşik, yeni doğan bebeklerin uyku ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel olarak tasarlanmış, çoğunlukla ahşap malzemeden yapılan geleneksel bir çocuk bakım aracıdır. Geleneksel toplumlarda beşik, yalnızca işlevsel bir eşya değil; aynı zamanda doğumdan itibaren çocuğun hem fiziksel hem de kültürel bakımının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir. Mecazi anlamda ise “beşik” terimi, bireyin doğup büyüdüğü, kimliğini şekillendirdiği ve kültürel-toplumsal aidiyet geliştirdiği çevreyi ifade eder. Bu bağlamda beşik, bireysel ve kolektif hafızada kök salan bir başlangıç ve aidiyet sembolü olarak önemli bir yere sahiptir (Kırgız Tilinin Tüshündürme Sözdüğü, 1984, 156).

Türk kültüründe beşik kullanımı, tarihsel kökenleri Orta Asya'ya uzanan kadim bir uygulamadır. Eski Türk hanlıklarından itibaren yalnızca sıradan bireyler değil; hükümdarlar, hanlar ve devlet büyükleri de beşikte büyümüşür (Yıldırımış, 2017, 424-437). Bu yönüyle beşik, Türk dünyasının ortak tarihsel ve kültürel sembollerinden biri olma niteliğini taşır. Beşiğin temel işlevi, bebeğin kolaylıkla uyumasını sağlamak, dışsal tehlikelere karşı korumak ve sallanma hareketiyle fiziksel huzur sunmaktır. Ancak beşik, bazı Türk topluluklarında yalnızca bir bakım aracı olarak değil, aynı zamanda mitolojik ve kutsal bir nesne olarak da görülmektedir. Örneğin, ardıc ağacından yapılan beşiklerin doğurganlığı artırdığına ve yeni doğan bebeği kötü ruhlardan, olumsuz enerjilerden ve hastalıklardan koruduğuna inanılmaktadır (Yıldırımış, 2017, 424-437).

Beşik, Türk dünyasında kutsiyet atfedilen bir eşya olarak evin içerisinde özel bir konumda tutulur. Bu nedenle başköşeye yerleştirilir; yere bırakılmaz, tekmelenmez ve üzerinden atlanmaz. Kullanılmış beşik satılmaz, yalnızca hediye edilir. Beşik satın alınırken pazarlık yapılmaz; boş beşik sallanmaz ve örtüsüz bırakılmaz (TRT AVAZ, 17 Mayıs 2025). Ayrıca doğumdan önce beşik hazırlamak uygun görülmez; beşiği iki kişinin birlikte kaldırması hoş karşılanmaz. Beşiğe yaslanmak doğru bulunmaz; yalnızca annenin, bebeği emzirirken yaslanmasına izin verilir (Polat, 2019, 128).

Çocuğun sağlıklı büyüme ve gelişiminde önemli rol oynayan beşik, Türklerin yaşadığı hemen her coğrafyada yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma, coğrafi ve kültürel açıdan birbirine yakın olan Kırgız ve Özbek Türklerinde beşik olgusunu kapsamlı biçimde ele almayı amaçlamaktadır. Beşiğe dair inanışlar, sembolik anlamlar ve geleneksel uygulamalar; kültürel antropoloji ve pedagojik bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Araştırmanın amacı, Kırgız ve Özbek toplumlarında beşik ile ilgili gelenek, görenek, örf ve âdetler ile halk inaniş ve uygulamalarını ortaya koymak; beşiğin çocuk yetiştirme sürecindeki yerini ve önemini kültürel, sosyal ve pedagojik yönleriyle açıklamaktır. Ayrıca karşılaştırmalı analiz yoluyla iki toplum arasındaki ortak ve farklı uygulamaların belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırmada literatür tarama yöntemi kullanılmış, klasik eserler ve çağdaş kaynaklar üzerinden içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

1. Kırgız Türklerinde Beşik Fenomeni ve İlgili İnanışlar

Kırgız Türklerinde beşik, yalnızca bebeklerin yatırıldığı işlevsel bir nesne olmanın ötesinde; köklü kültürel ve sembolik anlamlar taşıyan, çok katmanlı bir toplumsal fenomendir. Günümüze kadar ulaşan geleneksel yaşam pratikleri içerisinde beşik, çocuğun topluma kabulünü, korunmasını ve toplumsal kimliğe dâhil oluşunu simgeleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Beşik ile ilişkili inanışlar ve uygulamalar; doğum sonrası gerçekleştirilen törenlerden koruyucu tılsımlara, ninnilerden kolektif ritüellere kadar geniş bir kültürel yelpazeye yayılmaktadır. Özellikle Kırgız halk inanç sisteminde beşik, yalnızca fiziksel bir koranak değil; aynı zamanda ruhsal ve kültürel anlamda bir güvenlik alanı olarak da kabul görmektedir.

1.1. Kırgız Türklerinde Beşik

Beşik kelimesinin tarihî kökenlerine bakıldığında, Divanü Lügati't-Türk'te bu kelimenin çocuk beşiği anlamında yer aldığı ve beşiği sallamakla ilgili çeşitli fiillerle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, Eski Kıpçak Türkçesinde de “beşik” kelimesi mevcut olup, günümüz Türk lehçe ve şivelerinde bu kelimenin ses değişimine uğramış biçimleri (bişik, besik, pejik vb.) hâlen yaygın olarak kullanılmaktadır (Atalay, 1986).

Beşik, yüzeysel olarak basit bir eşya gibi algılsa da, Kırgız toplumunun kültürel yapısını yansıtan çok katmanlı bir simgedir. Bu nesne; halkın geleneksel ritüellerini, dünya görüşünü, sözlü kültürünü, müzik mirasını, el sanatlarını, estetik anlayışını ve çocuğa yönelik pedagojik yaklaşımlarını bütüncül bir biçimde yansıtmaktadır. Dolayısıyla beşik, yalnızca bir çocuk bakım aracı değil; aynı zamanda kültürel aktarımın ve kimlik inşasının önemli bir unsurudur (Karmışakov, 2015, 288).

Kırgız halk kültüründe beşik, maddi bir nesne olmanın ötesinde, sosyal anlamlar ve sembolik değerlerle yüklü bir kavramdır. Temel işlevi itibarıyla beşik, küçük çocukların yatırılması ve sallanması amacıyla ahşaptan yapılmış özel bir yataktır. Bu

yönüyle hem geleneksel el sanatlarının bir ürünü hem de çocuğun bakımında önemli bir araçtır. Ayrıca, *Бевуук моӧ* gibi ritüeller aracılığıyla çocuğun topluma kabulünü simgeleyen törenlerin merkezinde yer almaktadır (Toktobekova, 2018).

Beşiğin Pedagogik ve İşlevsel Boyutu

Kırgız kültüründe “beşik” kelimesi, “beş-ık” yani çocuk bakımında izlenen beş temel yöntemi de çağrıştırmaktadır. Bu yöntemler, beşiğin çocuğun çok yönlü gelişimini destekleyen işlevsel bir kültürel araç olduğunu göstermektedir (Karmışakov, 2015, 288–289):

Hijyen ve sağlık: Altını kuru tutarak enfeksiyon riskini azaltır, çocuğun soğuktan korunmasını sağlar.

Uyku düzeni: Sallanabilir yapısı sayesinde çocuğun kaliteli uykuya geçmesini destekler, sinir sistemi gelişimini olumlu etkiler.

Zaman yönetimi: Anneye ev işlerine zaman ayırma olanağı sunarak yükünü hafifletir.

Çevresel koruma: Toz, rüzgâr ve ışık gibi dış etkenlere karşı koruma sağlar.

Taşınabilirlik: Göçebe yaşam tarzına uygun, kolay taşınabilir bir yapıdadır.

Beşiğin bu çok yönlü kullanımı, onun tarihsel ve coğrafi bağlamda da değerini artırmıştır. Göçebe yaşam tarzı, sert iklim koşulları ve hayvancılıkla geçim gibi faktörler, portatif ve işlevsel araçların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Ertürk, 2024, 1264).

Manevi ve Estetik Değer

Beşik, Kırgız kültüründe sadece işlevsel değil; aynı zamanda manevi anlamda da yüksek değere sahip bir objedir. Bebek, saflık ve temizlikle özdeşleştirilirken; beşik, bu dönemin güvenli biçimde geçirilmesini sağlayan bir araç olarak tasarlanır. Bu nedenle beşik yapımında kullanılan tüm malzemelerin doğal olması tercih edilmektedir. Bu anlayış, çocuğun 1–2 yaşına kadar gelişimini kesintisiz desteklemeyi amaçlamaktadır (Okyay - Akman, 2022, 233–234).

Geleneksel Kırgız beşikleri, sadece uyku aracı değil; aynı zamanda kültürel kimliğin ve aile mirasının somut bir göstergesidir. Hava dolaşımını sağlayan delikler, doğal malzemeler, oymalı motifler ve estetik işçilik sayesinde, beşik hem işlevsel hem de sanatsal bir değere sahiptir (Ertürk, 2024, 1264).

Yapısal Özellikler ve Malzeme Bilgisi

Beşikler genellikle çam, huş, ardıç veya meşe gibi dayanıklı ağaçlardan üretilir. Özellikle çam ağacı, uzun ömürlülüğüyle öne çıkmakta, halk inanışlarına göre ise uzun ömür temennisini simgelemektedir (Ertürk, 2024, 1265).

Beşikler dört ayaklı yapıya sahiptir. Bu ayaklar, yay şeklindeki kemerlerle desteklenerek sallanabilir bir yapı kazandırılır. Taşıma kulpları ve üst taşıma kolu, mobiliteyi kolaylaştırır. Beşiğin alt tabanına yerleştirilen “mencele” adı verilen sıvı toplama kapları, idrarın hijyenik şekilde toplanmasını sağlar (Eraslan, 2016, 43).

Beşik içeriğinde yer alan parçalar arasında yatak takımı (olpogu), kundak bezi (oroo-çulgoosu), altlık (kültük), bağlama kayışları (tanguusu) ve örtü (jabuusu) gibi temel unsurlar bulunur (Kırgız Tilinin Tüshündürmö Sözdüğü, 1984, 156).

İnanışlar, Tılsımlar ve Ritüeller

Kırgız halk inanışlarında beşiğe koruyucu nitelikte nesneler iliştilir. Muska, kurt dişi, pars pençesi, yılan kafatası, nazarlıklar, hoş kokulu bitkiler, kutsal ağaç dalları ve Kur'an'dan ayetler yazılı kâğıtlar bu objeler arasında yer almaktadır. Bu semboller,

bebeğin sağlığı, güvenliği ve gelecekteki refahı için umut taşımaktadır (Cusupov - Bakaşova, 2014, 8).

Beşiğin altına yerleştirilen “kültük” (lazımlık), mevsim koşullarına göre uyarlanan örtüler (“kıpçıldık”) ve hijyenik amaçla kullanılan, cinsiyete göre farklı tasarlanan “şimek” parçaları bu sistemin ayrılmaz parçasıdır. Bu parçalar özel işlemlerden geçirilerek (örneğin, kızgın yağda bekletme) hazırlanır (Ertürk, 2024, 1266).

Beşik Ustalığı ve Geleneksel Zanaatkârlık

Beşik yapımı geleneksel ustalık ve kültürel aktarım açısından önemli bir alan teşkil etmektedir. Kurutulmuş ağaç gövdelerinin işlenmesi, çivisiz birleştirme teknikleri, malzeme seçiminde hassasiyet gibi süreçler, ustalığın inceliklerini göstermektedir. Beşik yapımında çam ve kavak gibi ağaçlar tercih edilmekte; maliyet ve bulunabilirlik gibi etkenler üretimi doğrudan etkilemektedir. Ustalar, beşik yapımını çocuklarıyla birlikte sürdürerek zanaatın kuşaklar arası aktarımını sağlamaktadır (Ertürk, 2024, 1267).

1.2. Kırgız Geleneklerinde Beşik Toy (Беишук тоу)

Bebeğin dünyaya gelişi, geleneksel Kırgız toplumunda ailenin yaşadığı en büyük sevinçlerden biri olarak kabul edilir. Bu önemli olayın ardından “beşik toy” (beşik töreni) adı verilen özel bir kutlama düzenlenir ve bebek, beşiğe belenir (yatırılır). Aileler, ekonomik imkânları ölçüsünde sahip oldukları hayvanlardan birini keserek bu töreni gerçekleştirir. Tarihî kaynaklarda, bu tören için özellikle beyaz koçun (ak koç) kesildiği bilgisine rastlanmaktadır. Törene davet edilen akrabalar ve komşular; küçükbaş hayvan, bebek kıyafetleri, kundak bezi, para gibi çeşitli hediyelerle katılım sağlar. Geleneksel olarak annenin ailesi özellikle dayı ve teyze gibi yakın akrabalar, beşik, şimek ve döşek gibi beşiğe ait parçaları ve örtüleri hediye eder. Bu uygulama yalnızca çocuğa gösterilen sevgi ve desteği değil, aynı zamanda akrabalık ilişkilerinin güçlendirilmesini ve toplumsal dayanışmayı da simgeler (Asanova, 2008, 12).

Fotoğraf 1. Beşik Toyu (Polat, 2019: 278)

Kırgız kültüründe çocuk, doğumdan genellikle bir hafta sonra beşiğe yatırılır. Ancak zayıf doğmuş bebekler için kemik gelişimi ve fiziksel güçlenme beklenir; bu durumda çocuk, kırkı çıktıktan sonra, yani doğumdan kırk gün sonra beşiğe yatırılır.

Bu geçiş özel bir törenle kutlanır ve bu törene “beşik toy” denir. Tören, ailenin yeni doğan bebekten duyduğu sevinci ve minnettarlığı sembolize eder (Akmataliyev, 1993, 38).

Bu ritüel yalnızca bir bakım uygulaması değil; aynı zamanda çocuğun toplumsal kimliğinin tanınmasını sağlayan önemli bir geçiş seremonisidir. Akrabalar, komşular ve köy halkının katıldığı törende, beşik ve ona ait örtüler yastık, olpok, boortko, kültük, şimek özenle hazırlanır. Beşik kutsal kabul edildiğinden, cinsiyete göre sembollerle süslenir: erkek çocuklar için aşık kemiği, kız çocuklar için baykuş tüyü ya da boncuk kullanılır. Beşiğin hazırlanması annenin baba evine ait bir sorumluluk olup, anne tarafının kültürel etkisini de yansıtır. Bebek beşiğe yatırıldığında sağ eli serbest bırakılır ve eline oyun amaçlı aşık kemiği verilir; bu uygulama, bebeğin sağ elini kullanmaya teşvik edildiği inancına dayanmaktadır (Kadırov, 2014, 88).

Törenselle süreç, köyün saygın ve tecrübeli kadınlarından biri olan baybiçenin ritüel hazırlıklarıyla başlar. Baybiçe, ellerini temiz suyla yıkayıp beyaz bir bezle kuruladıktan sonra, beşiğin iç yüzeylerini yağlar ve bezle döşer. Ardından ardıc dalları yakılarak beşik tütsülenir ve “Bismillahirrahmanirrahim! Bu benim elim değil, Batma-Zuura’nın eli; Umay ananın eli. Atalardan kalan gelenek. Alas-alas!” gibi ifadelerle dua edilir. Bu sözler hem İslamî hem de eski Türk inançlarını yansıtan arınma duası niteliğindedir. Bereket ve refahın simgesi olarak *боорсок* (pişi) ve şekerler beşiğe saçılır. Daha sonra aşık kemikleri beşiğe bırakılır ve beşiğin baş kısmı yukarı kaldırılarak bu kemiklerin alt bölüme düşmesi sağlanır; bu, olumlu temennilerin fiziksel ifadesi olarak yorumlanır (Kadırov, 2014, 88–89).

Bebeği beşiğe yatırma işlemi iki yaşlı kadın tarafından gerçekleştirilir. Kadınlar beşiğin her iki yanına oturur ve beşiğe bağlama sırasında koyun omurliliğinden yapılmış *şimek* kullanılır. Bu sırada şu dua ve iyi dilekler okunur: “Beşik ana, sıkı tut! Umay Ana, uyku ver! Beşiğine yat! Babanın yattığı ardıc beşiği, ak beşik sana uğurlu olsun! Babanın adını yaşatan bir erkek ol! Ananın namusunu koruyan bir kız ol! Halkının derdini düşünen bir yiğit ol!” Devamında “Bismillah” denilerek beşik birkaç kez sallanır. Yedi parçadan oluşan yatak takımı yorgan, döşek, kılıf, yastık vb. beşiğe yerleştirilir ve beşik anneye teslim edilir. Anne, beşiği kucağına alarak evin başköşesinden kapıya ve tekrar kapıdan başköşeye doğru eğilerek yürür; bu hareket, çocuğun ev ve toplumla sembolik bütünleşmesini ifade eder. Tören, yaşlı kadınların dualarıyla tamamlanır (Kadırov, 2014, 89; Cusupov - Bakaşova, 2014, 7).

Beşik toyuna, çocuğun göbek bağı kesilirken yanında bulunan “*кундик эне*” ve “*кундик атасы*” başta olmak üzere akrabalar, komşular ve dostlar davet edilir. Maddi durumuna göre aileler ziyafet sofraları hazırlar; erkek çocuklar için koyun, büyükbaş ya da at kesilerek törene ayrı bir önem atfedilir. Davetliler gömlek, bez, para ve zaman zaman hayvan gibi hediyelerle katkı sunar (Polat, 2019, 124–125).

Tören hazırlıkları genellikle sabahın erken saatlerinde başlar. Toplumun ileri gelen erkekleri (aksakallar) ile bir din görevlisi (*мондо*) eşliğinde Kur’an tilaveti yapılır ve hatim merasimi gerçekleştirilir. Ardından gelinin ailesi (*кудалар*) tören alanına gelir. Kadınlar, törenselle hazırlıkların son aşamasını gerçekleştirmek üzere özel bir odaya çekilir (Polat, 2019, 125).

Törenin önemli bir diğer yönü, bebeğin ruhsal ve bedensel sağlığını kötücül etkilere koruma amacı taşıyan uygulamalardır. Ardıc ağacından elde edilen “*арча*” adlı tütsü ile beşik dumanla arındırılır. Ardından beşiğe güç ve direnci temsil eden taş, balta veya keser yerleştirilir ve bu nesneler üç kez beşiğin altına düşürülür. Daha sonra, beşiğin üzerine namazlık (*жайнамаз*) örtülerek kısa bir süre sonra evin yüklüğüne

kaldırılır; bu örtü, çocuğun ileride dindar biri olması yönündeki temenninin ifadesidir (Polat, 2019, 126).

Törenin sonunda, çocuk sahibi kadınlar beşiğin etrafında toplanır, iyi dileklerde bulunur. Beşiğe şeker ve para serpilir. Bebek dikkatlice örtülere sarılarak annesine teslim edilir. Anne, bebek ve beşik ile birlikte topluluğun önünde üç kez eğilerek selam verir. Bu jest, hem topluma saygının hem de bebekle kurulan toplumsal bağın sembolik ifadesidir (Ertürk, 2024, 1266).

Kırgız halk kültüründe çocuk yetiştirme, yalnızca biyolojik bir süreç değil; aynı zamanda sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı bütüncül bir yaşam pratiğidir. Beşik toy gibi törenler, çocuğun sağlıklı gelişimini desteklemenin yanı sıra toplumsal ilişkileri pekiştirme, aile içi saygıyı artırma ve geleneksel pedagojiyi yaşatma işlevi taşır. Yaşlılar tarafından edilen dualar, sadece törenin bir parçası değil; çocuğun psikososyal gelişimi için koruyucu ve güçlendirici bir mekanizma olarak da değerlendirilmektedir. Duaların hem söyleyen hem de dinleyen üzerinde psikolojik rahatlama etkisi yarattığı, halk inanışlarında sıkça dile getirilen bir görüştür (Karmışakov, 2015, 290).

Beşik toy, yalnızca bir geçiş ritüeli değil; aynı zamanda Kırgız halkının çocuklara yönelik toplumsal, kültürel ve manevi beklentilerini yansıttığı, inanç temelli pedagojik bir sistemin uygulandığı derin anlamlı bir törendir. Çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimini güvence altına alma amacıyla şekillenen bu tören, zengin semboller ve ritüeller aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılan önemli bir kültürel miras olarak varlığını sürdürmektedir.

1.3. Kırgız Geleneklerinde Beşik Kertmesi (*Бешик кертми*)

Kırgızistan'ın güney bölgelerinde, çocukların henüz beşikteyken nişanlanmasını ifade eden “beşik kertti” veya “beşikte belirlendi” (Kırg. *бешик кертми, бешикте белгилеуүмү*) gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu geleneksel uygulama, özellikle Özbek ve Tacik halklarının kültürel ve dilsel etkileriyle yaygınlık kazanmış; akrabalık bağlarını güçlendirme ve toplumsal ilişkileri pekiştirme amacıyla yapılandırılmış bir sosyal düzenleme niteliği taşımaktadır. Uygulama, çoğunlukla birbirine yakın sosyal konuma sahip aileler arasında gerçekleştirilmekte; ebeveynler, çocukların sağlık durumunu ve ailelerin toplumsal statüsünü dikkate alarak bu tür erken nişanlara karar vermektedir (Kambarova, 2015, 206). Bu erken nişan uygulamalarının en belirgin sembollerinden biri, Güney Kırgızistan'da yaygın olarak görülen “küpe takma” *сөйкө салуу* ritüelidir. *Бешик кыда* olarak bilinen bu gelenekte, aileler arasında evlilik niyetiyle kurulan bağ yalnızca özel bir anlaşma değil; aynı zamanda köy topluluğu tarafından da tanınan, sosyal geçerliliği olan bir birliktelik biçimidir. Bu noktada aileler birbirlerine “kuda” (erkek dünür) ve “kudagıy” (kadın dünür) şeklinde hitap etmeye başlar. Toplumsal kabul gören bu hitaplar, evlilik niyetinin resmiyet kazanmasını sağlar. Nişanın sembolik göstergesi olarak erkek tarafı küçük kıza gümüş küpe takar. “*Сөйкө салуу*” adı verilen bu ritüel, ileride gerçekleşmesi beklenen evliliğin habercisi niteliğinde olup, toplumsal hafızada bir tür erken nişan olarak yer edinmiştir (Cumadılova, 2014, 22). Bu bağlamda gümüşün tercih edilmesi tesadüfi değildir. Orta Asya halklarının geleneksel inanç sistemlerinde gümüş, yalnızca estetik bir takı değil; aynı zamanda koruyucu ve şifa verici özellikleriyle metafizik bir maden olarak görülmektedir. Kırgız halk inancında gümüş, doğurganlık, biyolojik direnç ve sağlık gibi kadın bedeniyile ilişkilendirilen kavramların korunmasında etkin bir semboldür. Gümüşün bu işlevsel ve sembolik değerleri, onu zamanla yerel kültürel sistem içinde

altından daha kıymetli bir konuma taşımıştır (Kambarova, 2015, 206–207; Taşalieva, 2018, 120).

Beşik kertmesi bağlamında yapılan nişanlarda, başlık bedelinin oldukça yüksek tutulduğu görülmektedir. Geçmişte bu bedel çoğu zaman 50–100 koyuna kadar ulaşabilmekteydi. Ayrıca erkek tarafı, dinî bayramlar ve özel günlerde kız tarafına düzenli hediyeler sunarak bu bağı canlı tutmaktaydı. Kız çocuğu 10–12 yaşlarına geldiğinde, erkek tarafı bu niyeti tazelemek ve ilişkileri sürdürmek amacıyla yeniden ziyaretlerde bulunurdu. Bu ziyaretler, kız ergenliğe (yaklaşık 15–16 yaş) ulaşana kadar her yıl tekrarlanırdı. Bu uygulamalar, çocuk yaşta nişanlanan bireylerin evliliğe kadar geçirdiği geleneksel sürecin yapı taşlarını oluşturmaktadır (Taşalieva, 2018). Ancak günümüz verileri, bu uygulamanın artık toplumsal bir norm olarak her kesimde kabul görmediğini ve modernleşmeyle birlikte bireysel iradeye dayalı evlilik anlayışının giderek ön plana çıktığını göstermektedir. Geleneksel bağlayıcılığı yüksek olan bu tür nişanlar, modern toplumda eski önemini büyük ölçüde yitirmiştir (Kambarova, 2015, 207). Bu tür uygulamalar, bireylerin evlenme özgürlüğüne yönelik dolaylı bir müdahale niteliği taşıyabilir. Zira ebeveynler, kendi aralarında verilen sözlerin yerine getirilmesinden doğan tatmini öncelikli görerek, çocuklarının duygu, düşünce ve tercihlerini çoğu zaman arka plana atmaktadır. Bu durum, bireysel iradenin bastırılmasına; evliliğin öznel ve duygusal boyutunun ihmal edilmesine yol açmaktadır. Eşler arasında iletişim problemleri, duygusal uyumsuzluk ve mutsuz birliktelikler ortaya çıkmakta; idealize edilen huzurlu aile yapısına ulaşmak zorlaşmaktadır (Polat, 2019, 141).

1.4. Beşik ırları (Ninniler)

Ninniler, annenin iç dünyasını yansıtan ve kalbinin ritmini taşıyan melodik ifadelerdir. Estetik bir iletişim biçimi olan ninniler, yalnızca bebekleri uyutmak amacıyla söylenen anonim halk ezgileri değil; aynı zamanda anne ile çocuk arasındaki duygusal bağı güçlendiren, çocuğun ana diliyle ilk temasını ve millî kültürle ilk tanışmasını sağlayan önemli sözlü kültür ürünleridir. Bu yönüyle ninniler, bireyin kültürel kimliğinin temellerini atan, toplumun değer yargılarını, geleneklerini ve kültürel kodlarını kuşaktan kuşağa aktaran bir araç işlevi görmektedir (Koca, 2013, 353).

Kırgız kültüründe ninniler, “*Бешик ырлары*” adıyla özel bir tür olarak öne çıkmaktadır. Beşik ırları, Kırgız çocuk folkloru içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu ninniler, bireysel duyguları ve toplumsal değerleri yansıtarak çocuklara kültürel bir kimlik kazandırmakta; aynı zamanda onları kültürel mirasın aktif birer taşıyıcısı hâline getirmektedir. Beşik ırları genellikle çocukları uyutmak amacıyla söylenmekle birlikte, temelinde bebeğe övgü ve iyi dilekler yer alır. Bununla birlikte, ninniye söyleyen kişinin ruh hâline göre ninnilere hastalıklar, ailevi çatışmalar, özlem, maddi sıkıntılar ve manevî talepler gibi temalar da dâhil edilebilmektedir (Koca, 2013, 356).

Beşik ırlarının yalnızca kültürel değil, aynı zamanda pedagojik etkileri de oldukça güçlüdür. Bu türkülerin çocuğun psikolojik gelişimi, duygusal güvenliği ve ahlaki terbiyesi üzerinde önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Ninniler, çocuğun sakinleşmesine, düzenli uyku alışkanlığı kazanmasına, dinlemeyi öğrenmesine ve hayata dair temel değerlerle tanışmasına aracılık etmektedir. Ayrıca ninniler, çocuklara geçmiş ve gelecekle ilgili semboller aracılığıyla bilgi aktarımı sağlayarak dünyaya dair farkındalıklarını artırır (Koca, 2013, 356–357).

Kırgız beşik ırlarında yer alan temalar, şiirsel estetikle harmanlanmış dilsel yapılar ve imgeler aracılığıyla zenginleşir. Bu ninnilerde annenin sevgisi, çocuğa duyulan hayranlık ve geleceğe yönelik dilekler estetik bir ritim içerisinde aktarılır. Aşağıda yer alan örnek bir beşik ırı, hem annelik duygularının içtenliğini hem de çocuğa duyulan sevgi ve umutları yansıtan tipik bir halk ninnisidir:

Aldey aldey ak böbök,

Ak beşikke cat böbök.

Kunan koydu soy böbök,

Kuyruguna toy böbök.

(Akmataliyev, 2004, 384)

Ninni ninni, ak (temiz/saf) bebek,

Beyaz beşiğe yat bebek.

Koç koyunu kestik bebek,

Kuyruğunun yağıyla doyun bebek.

Bu tür örnekler, hem sözlü edebiyat geleneğinin canlılığını hem de ninnilerin estetik ve eğitsel yönlerini açık biçimde ortaya koymaktadır. Ninniler, yalnızca çocuğu sakinleştiren melodik dizeler olmanın ötesinde; bireyin sosyal kimliğinin biçimlenmesinde ve kültürel değerlerle tanışmasında aktif bir rol üstlenmektedir.

Kırgız çocuk folklorunda *бешик ырлары* dair dikkat çekici bir diğer özellik, erkek ve kız çocuklarına yönelik ninnilerin içerik bakımından farklılık göstermesidir. Bu durum, toplumsal cinsiyete dayalı rollerin kültürel kodlar aracılığıyla çocuklara erken yaşta aktarılmasını yansıtmaktadır. Erkek çocuklar için söylenen ninnilerde genellikle onların Manas gibi hoşgörülü bir lider, Bakay ve Koşoy gibi bilge kişiler ya da Semetey ve Seytek gibi cesur kahramanlar olmaları temenni edilir. Buna karşın kız çocuklarına yönelik ninnilerde Kanıkey gibi maharetli, Ayçürök gibi zeki ve güzel, Kız Saykal ve Canıl Mırza gibi cesur ve onurlu bireyler olmaları arzu edilmektedir. Bu temenniler, Kırgız toplumunun ideal birey tasavvurunu ve kültürel değer sistemini ninniler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarmasının somut örneklerindendir (Koca ve Koca, 2013, 358).

Erkek çocuklar için:

Aldey aldey böbögüm,

Aldey aldey böbögüm.

Baban ayköl Manastay,

Baatır bolgun, er bolgun,

Kabilan bolgun, şer bolgun!

(Cusupov ve Bakaşova 2014, 22).

Ninni ninni, bebeğim,

Ninni ninni, bebeğim.

Baban Ayköl Manas gibi,

Sen de yiğit ol, erkek ol,

Kaplan gibi cesur ol, şerefli ol!

Ata saltın ulantkan,

Ardaktap elin kubantkan,

Semetey, Seytek babanday,

Kızıl calın, çok bolgun,

(Akmataliyev 2004, 386)

Atılıp turgan ok bolgun.

Ataların yolunu sürdüren,

Halkını onurlandırıp sevindiren,

Semetey ve Seytek ataların gibi,

Cesaret ateşin çok olsun,

Fırlayıp giden bir ok gibi ol!

Kız çocuklar için:

*Aldey aldey böbögüm,
Aldey aldey böbögüm,
Kanikeydey uz bolgun,
Kalkın süygön kız bolgun,
Enen senin uz bolgon,
Elin süygön kız bolgun*

*Ninni ninni, yavrum,
Ninni ninni, yavrum.
Kanikey gibi terzi ol,
Halkımı seven kız ol,
Anan senin terzidir,
Halkımı seven kız ol.*

(Akmataliyev 2004, 386; Cusupov - Bakaşova 2014, 23).

Bu tür ninniler, Kırgız halk kültüründe kız ve erkek çocuklara özgü olarak söylenen farklı ninni türlerini yansıtmaktadır. Cinsiyete göre farklı içeriklere sahip ninnilerin bulunması, yalnızca Kırgız toplumunun çocuğa attığı değeri değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı rol ve davranış kalıplarının daha bebek döneminden itibaren çocuklara kazandırılmak istendiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum, toplumsal beklentilerin ve kültürel normların erken çocukluk döneminde sözlü gelenek aracılığıyla aktarıldığının bir göstergesidir (Koca - Koca, 2013, 358).

Kırgız ninnileri, çocuğun çok yönlü gelişimini destekleyen işlevsel halk edebiyatı ürünleri olarak değerlendirilmektedir. Sevgi ve şefkat temelli ninniler, çocuğun duygusal gelişimini beslerken; iyi dilek ve temenniler içeren ninniler, çocuğun toplumsal değerlerle erken yaşta tanışmasına olanak tanır. Dinî içerikli ninniler, ahlaki gelişimi destekleyici bir rol üstlenirken; övgü ve eleştiri içeren ninniler, eğitsel mesajlar taşıyarak çocuğun davranış kalıplarını biçimlendirmeye katkı sağlar. Ayrılık, özlem ve hasret temalarını içeren ninniler ise çocuğun duygusal farkındalığını ve kişilik yapılanmasını etkileyen önemli unsurlardır. Bu ninniler aynı zamanda çocuğun hayal gücünü geliştirirken; Kırgız halkının önem verdiği kahramanlık, bilgelik ve onur gibi temel değerlerin de içselleştirilmesine zemin hazırlar. Dolayısıyla ninniler, hem kültürel aktarımın etkili bir aracı hem de erken çocukluk döneminde gelişimi destekleyen temel bir eğitim unsurudur (Koca - Koca, 2013, 363).

1.5. Modern Kırgız Toplumunda Beşiğin Yeri

Çocuk bakımında uygun ve sağlıklı koşulların sağlanması, insanlık tarihi boyunca temel bir öncelik olmuştur. Günümüzde bebek bakımına yönelik geliştirilen modern araçlar (örneğin bebek arabası, oyun parkı, hazır bezler) bazı pratik kolaylıklar sunsa da, geleneksel beşik ile karşılaştırıldığında çeşitli sınırlılıklar barındırmaktadır. Bebek arabaları ve oyun parkları taşınabilirlik açısından yetersiz kalabilmekte; modern bezler ise hijyen, cilt sağlığı ve tuvalet alışkanlıklarının gelişimi açısından riskler oluşturabilmektedir (örneğin alerjik reaksiyon, cilt tahrişi, davranışsal bağımlılık vb.). Buna karşılık geleneksel beşik, çocuğun hijyenini koruyan, sinir sistemi gelişimini ve düzenli uyku alışkanlığını destekleyen; aynı zamanda annenin zaman yönetimini kolaylaştıran çok yönlü bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Beşiğin sallanabilir yapısı ile birlikte ninni gibi sözlü kültür unsurlarının eşlik ettiği kullanım biçimi, çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimi üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Ayrıca beşik, yüksek taşınabilirlik özelliği sayesinde göçebe yaşam tarzına uygunluk göstermekte; doğal malzemelerden üretilmesi ile çevresel ve biyolojik uyumluluğu sürdürmektedir (Karmışakov, 2015, 289). Bu bağlamda beşik, yalnızca bir çocuk yatağı değil; geleneksel bilgiye dayalı, bütüncül gelişimi

destekleyen kültürel ve pedagojik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Teknolojik gelişmelere rağmen geleneksel beşiğin hâlâ işlevselliğini koruyor olması, yerel bilgi sistemlerinin geçerliliğini ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğini ortaya koymaktadır.

Kırgız halkı arasında beşik kullanımı tarih boyunca yaygın ve istikrarlı bir gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak modern pediatri alanındaki gelişmeler, beşik kullanımının bazı sağlık riskleri barındırabileceğini de ortaya koymaktadır. Özellikle bebeklerin sıkı bir biçimde kundaklanması, göğüs kafesinin doğal gelişimini sınırlandırarak iskelet sisteminde deformasyonlara neden olabilmektedir. Bu durum, büyüme sürecinde olan akciğer ve kalp gibi iç organların gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca bebeğin üzerine kalın örtülerin serilmesi, vücut ısısının aşırı yükselmesine ve oksijen alımının azalmasına yol açabilmektedir.

Hareket kabiliyetinin kısıtlanması da kas ve dolaşım sistemlerinin yeterince uyarılamamasına, dolayısıyla motor gelişimin sekteye uğramasına neden olabilir. Bir diğer risk faktörü ise, emzirme sonrasında bebeğin hemen beşiğe yatırılmasıyla ilgilidir. Bu durum, kusma riskini artırmakta; kusmuk ya da sütün soluk borusuna kaçarak akciğerlere ulaşması halinde ciddi solunum problemleri ve hatta ölümlerle sonuçlanabilecek aspirasyon vakalarına yol açabilmektedir. Dolayısıyla, aspirasyon riski göz ardı edilmemesi gereken hayati bir konudur.

Tüm bu nedenlerle sağlık uzmanları, beşik kullanımına temkinli yaklaşılması gerektiğini vurgulamakta ve beşik tercih edilecekse, bebeğin sık aralıklarla kontrol edilmesini önermektedir (SUPER.KG, 17 Haziran 2025). Bu değerlendirmeler, geleneksel uygulamaların çağdaş tıbbi bilgiyle harmanlanarak daha güvenli ve sağlıklı bir çocuk bakım ortamının oluşturulmasının önemini ortaya koymaktadır.

2. Özbekistan'da Beşik Fenomeni ve İlgili İnanışlar

Özbekistan'da beşik uygulamaları, yalnızca çocuk yetiştirmeye yönelik pratik bir araç olmanın ötesinde; toplumsal inanç sistemlerinin, aile yapısının ve kültürel kimliğin derinlikli bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Beşikle bağlantılı gelenekler, çocuğun doğumdan itibaren topluma kabulünü simgelerken, kuşaklar arası kültürel aktarımın da temel taşı niteliğindedir.

2.1 Özbek Türklerinde Beşik

Beşik, Özbekler tarafından eski çağlardan beri kullanılmaktadır (Ruzmanova, 2025,135). Özbek kültüründe beşik, yalnızca bir uyku aracı değil; aynı zamanda sembolik ve kültürel anlamlar taşıyan önemli bir öğedir. Tıpkı Kırgız kültüründe olduğu gibi, beşik yalnızca çocuğun ilk mekânı değil, aynı zamanda hayatın başlangıcına, anne sevgisine ve kültürel kimliğe dair derin anlamlar içermektedir. Beşiğin yapımında kullanılan malzemeden iç donanımına kadar her bir unsur hem işlevsel hem de sembolik değer taşır. Özellikle dut, iğde (jiyda) ve kayısı gibi meyve ağaçlarının tercih edilmesinin temelinde, bu ağaçlara atfedilen bereket, doğurganlık ve uğur gibi kadim inançlar yer almaktadır. Halk arasında bu ağaçların taşıdığı olumlu niteliklerin, beşik aracılığıyla çocuğa geçeceğine inanılmaktadır (Juraev - Hudoyqulova, 2008, 22). Dut ağacı, zararlı böceklerle karşı dayanıklı oluşu nedeniyle pratik bir tercih olmasının yanı sıra, kutsal bir ağaç olarak da kabul edilmektedir (Egamberdiyeva, 2023, 65).

Beşiğin yapısal bileşenleri de bu kültürel anlamı destekler niteliktedir. Ana gövde (sap/dasta), çocuğun yatırıldığı bölüm (tahtaçup), idrar çıkışı için açılmış delik (şikof)

ve bu deliği kapatan tıkaç (tuvak) beşiğin temel parçalarını oluşturur. Bu yapıyı inşa eden kişilere “usta” denir. Yapımda ceviz ve dut gibi sert ağaçların kullanımı dayanıklılığı artırmayı amaçlar (Honhojayeve, 2021, 14–15).

Beşiğin sembolik değeri yalnızca malzeme seçiminde değil, iç donanımında da kendini gösterir. Beşik örtüsü (gavorapoş), ardıç yapraklı yorgan (arzondona), sumak, tuvak, darı dolgulu yorgan, küçük bıçak, bileklik ve halka ekmek gibi unsurlar, bebeğin sağlıklı, uzun ömürlü ve bereketli bir yaşam sürmesi yönündeki temennilerin somut sembolleridir (Juraev - Hudoyqulova, 2008, 22). Özbek halk inanışına göre, beşik çocuğun dünyaya gelişini simgeleyen kutsal bir mekândır ve anne sevgisiyle kurulan ilk duygusal bağ burada başlar (Kasimova, 2024, 95).

Beşiğin iç düzeninde ise küçük yorganlar (körpaca), darı, saman veya kavrulmuş nohut kabuğu (pin) ile doldurulur. Pamuk dolgulu yorganlar (körpaca-i sabuk), yastık örtüsü (rüycö), sarıcı bezler (poypeç, sarpeç), baş ve omuz bağları (kitfpeç), el ve ayak bağları (dastbandak, poybandak) gibi parçalar, çocuğun rahat ve güvenli uyuması için özel olarak hazırlanır (Honhojayeve, 2021, 14).

Beşiğe yerleştirme işlemi, fiziksel bir düzenlemenin ötesinde manevi ve kültürel bir ritüeldir. Bu süreçte dua okunur ve sembolik objeler (kulça, qayroq, sevinç pulu, çalabızar, karanfil, koyun eti, kahlama) kullanılır. Bu objeler, çocuğun kötülüklerden korunması ve bereketli bir yaşam sürmesi yönündeki dileklerin sembolik yansımalarıdır (Honhojayeve, 2019, 11–12).

Beşik yapımında kullanılan terimler halk dilinde özgün bir terminoloji oluşturur. Genellikle söğüt, ceviz ve kayısı ağaçları kullanılırken, ayak kısımlarında dayanıklılığı nedeniyle dut ağacı tercih edilir. Standart ölçülerde bir beşik yaklaşık 1–1,5 metre uzunluğa, 35–45 cm genişliğe ve 50–60 cm yüksekliğe sahiptir. Temel yapısı “ok” (sap) ve “tahtasop” (ince tahta çubuk) olmak üzere iki ana bölümden oluşur. Çambarak adı verilen halkalar, hem estetik hem işlevsel açıdan yapıyı tamamlar (Honhojayeve, 2021, 14; Ruzmanova, 2025, 135–136).

Böylece Özbek kültüründe beşik yalnızca bir eşya değil; millî ve dinî değerlerin, halk inanışlarının ve kolektif hafızanın kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan güçlü bir kültürel mirastır.

2.2. Özbek Geleneklerinde Beşik Toy (*Beshik Toi*)

Özbek Türklerinde bebeğin doğumu büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılanır. Aileye katılan yeni bireyin onuruna “beşik toy” adı verilen özel bir tören düzenlenir. Bu tören, yalnızca bir kutlama değil; aynı zamanda çocuğun aile ve toplum içerisindeki yerini sembolize eden köklü bir gelenektir. Beşik toy genellikle doğumdan sonraki 7., 9. veya 11. günlerde yapılır. Ancak bazı bölgelerde törenin zamanı, doğumdan 40 gün sonra ya da bebeğin kemik gelişiminin tamamlandığı üç aylık dönem olarak belirlenir (Yuldosheva, 2023, 790). Bu bağlamda, beşiğe yatırma merasiminin zamanlaması, yerel inanışlar ve bölgesel farklılıklara göre değişkenlik gösterebilir.

Törenin ilk aşaması hazırlık sürecidir. Halk inancına göre, beşiğin doğumdan önce alınması uğursuzluk getirir. Bu nedenle beşik doğumdan sonra, kız tarafından temin edilir ve satın alım sırasında pazarlık yapılmaz (Solmaz, 2018, 134). Genellikle meyveli ağaçlardan yapılan ve geleneksel motiflerle süslenen beşikler yalnızca bir eşya değil, aynı zamanda kültürel bir sembol olarak görülür. Aile büyükleri ve akrabalar da törene katkı sağlamak amacıyla çeşitli hediyeler (giysi, oyuncak, örtü vb.) getirir (Saparova, 2023, 88).

Fotoğraf 2. Beşik Toyu (Ruzmanova, 2025, 136)

Beşiğin süslenmesi ve misafirlerin çağırılması ile tören hazırlıkları tamamlanır. Sepetlere konulan ekmek, börek, katmer ve tatlılar; saz, ney, davul ve zurna eşliğinde bebeğin evine taşınır. Bu alay, hem törenin duyurulması hem de şenlik havasının artırılması amacıyla görsel bir şölen niteliği taşır (Yüce - Khamrabaeva, 2020, 325-326).

Beşik eve getirilmeden önce, bebeğin yattığı odada tütsü (isirikh) yakılarak kötü etkilerden arındırma işlemi gerçekleştirilir. Ardından yaşlı bir kadın, nazardan ve görünmeyen kötülüklerden korunması için isirikh otu ile birlikte geleneksel dualar okur ve koruyucu sözlü formüller söyler (Juraev - Hudoyqulova, 2008, 22).

Bazı beşiklerin içine Kur'an-ı Kerim, ayna veya tarak gibi nesneler konur. Kur'an manevi korumayı temsil ederken; ayna, aydınlık ve berraklığı; tarak ise kötü enerjilerden arınmayı simgeler (Morad, 2021, 348). Bu objeler, bebeğe sağlık, şans ve koruma sağlaması amacıyla sembolik anlamlarla beşiğe yerleştirilir.

Beşiğe yatırılmadan önce, bebeği yıkama işlemi yaşlı ve saygın bir kadın tarafından yapılır. Bu işleme kutsal ve uğurlu kabul edilen yiyecek ve maddeler (tuz, buğday, altın/gümüş) eşlik eder (Solmaz, 2018, 134). Törende beşik, dededen babaya, oradan da anneye teslim edilir. Bu ritüel, aile hiyerarşisini ve geleneksel saygı zincirini yansıtır (Saparova, 2023, 88).

Bebeğin beşiğe yatırılması ritüeli esnasında mizahi ve sembolik unsurlar bir arada bulunur. Deneyimli yaşlı bir kadın “Bismillahirrahmanirrahim” diyerek bebeği önce ters yerleştirir, ardından katılımcılara “Buraya yatrayım mı, sağa mı sola mı?” diye sorar. Katılımcılar esprili bir şekilde “Yok yok momo, çocuğu yanlış yatırdın” diyerek katılım sağlar. Nihayetinde, bebeğin başı sağ tarafa gelecek şekilde yerleştirilir ve topluca “Sağ-sağ!” denilerek onay verilir (Juraev - Hudoyqulova, 2008, 22-23). Bu mizahi etkileşim, törenin yalnızca kutsal değil, aynı zamanda sosyal bütünleşmeyi destekleyen bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

Ritüelin ardından, bebeğin huzurlu uyuması ve kötü ruhlardan korunması için siyah-beyaz iplik düğümlenir. Her katılımcıdan “Uykunu verdin mi?” sorusuna alınan olumlu yanıt sonrası iplikte bir düğüm atılır. Bu iplik daha sonra beşiğin başına bağlanır ya da göbek bağı ile birlikte kumaşa sarılarak yorganın altına yerleştirilir (Juraev - Hudoyqulova, 2008, 23-24).

Beşiğin çeşitli yerlerine yerleştirilen çörek (bereket), ceviz (sağlık), makas veya bıçak (koruma) gibi nesneler halk inanışlarının somut yansımalarıdır (Honhojayeve, 2021, 17). Bozkurt, ayı ya da kartal pençesi gibi güçlü hayvan simgeleri de çocuğun güçlü bir karakter geliştirmesi yönünde temenni olarak değerlendirilir (Yüce - Khamrabaeva, 2020, 326). Ayrıca, boş beşiğin sallanmasının uğursuzluk getireceği ve beşiğin satılmaması gerektiğine dair inanışlar da kültürel sürekliliğin birer parçasıdır (Nafiddinova, 2023, 98).

Tören sırasında dualar okunur, Fatiha suresi ile manevi birliktelik sağlanır (Yuldosheva, 2023, 790-791). Şeker, tatlı ve kuruyemişler serpilerek sembolik olarak iyi dilekler sunulur. Davetliler sofraya davet edilir, geleneksel yemekler yenir, müzik ve eğlence eşliğinde tören devam eder. Anne ninni söyleyerek bebeğini uyutur; bu, hem sözlü kültürün hem de annelik rollerinin aktarımını sağlar. Törenin sonunda dağıtılan “süyünçü” (sevinç pulu) hediyeleriyle doğumun toplumsal bir sevinç vesilesi olduğu vurgulanır. Misafirler getirdikleri hediyelerle, bebeği topluluğun bir parçası olarak kabul eder (Nafiddinova, 2023, 98).

Özbek kültüründe *beşik toy* (beşiğe yatırma töreni), yalnızca bir kutlama değil; kültürel değerlerin, sosyal rollerin, inanç sistemlerinin ve kolektif hafızanın kuşaktan kuşağa aktarıldığı çok katmanlı bir ritüeldir. Bu tören, çocuğun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda manevi ve kültürel düzlemde topluma kabulünü sağlayan sembolik bir geçiş merasimi olarak toplumsal hayatta önemli bir yer tutmaktadır.

2.3. Özbek Geleneklerinde Beşik Kertmesi (*Beshik Kerti*)

Özbek toplumunda gözlemlenen “Beşik Kerti” (bazı bölgelerde “Beşik Karda”) geleneği, çocukların gelecekteki evliliklerinin daha beşikteyken sembolik biçimde düzenlenmesini amaçlayan eski bir uygulamadır. Bu geleneksel pratik, yalnızca iki aile arasındaki toplumsal bağların pekişmesine hizmet etmekle kalmaz; aynı zamanda evlilik stratejilerinin toplumsal yapı içerisindeki işlevine ve ataerkil düzenin yeniden üretimine de işaret eder. Erkek çocuk sahibi bir bireyin, kız çocuğu doğan bir aileyi ziyaret ederek beşiğe küçük bir çentik atması, kız çocuğunun doğumdan itibaren oğlu için “nişanlanmış” kabul edilmesini simgeler. Bu sembolik işaretleme, yalnızca bir evlilik vaadini değil; aynı zamanda ataerkil sahiplik anlayışını da yansıtan kültürel bir göstergedir (Juraev - Hudoyqulova, 2008, 21).

Bu temel uygulamanın, farklı bölgelerde çeşitli biçimlerde yaşatıldığı da görülmektedir. Özbek halk kültürlerinde yer alan *beşik kerti* geleneği, kız ve erkek çocuklarının henüz beşik çağındayken birbirlerine adanması anlamını taşır. Bu gelenek, “beşikquda” gibi farklı adlarla da anılan ritüel pratikleri kapsar. Örneğin, çocukların giysilerinin birlikte yırtılması, kız evinin eşığının süpürülmesi ya da kulağın dişletilmesi gibi sembolik hareketler aracılığıyla evlilik niyeti sembolleştirilir. Taraflar arasında ekmek kırma, niyetleşme ya da karşılıklı sözleşmeler yapılması ise evlilik vaadini daha somut hale getirir (Honhojayeve, 2021, 17–18).

Tarihsel süreçte, atalar çocuklarını evlendirme niyetlerini çok erken yaşlarda sembolik nişan merasimleriyle ifade etmişlerdir. Çocuk sahibi olmayı planlayan aileler, doğumdan önce akrabalık kurmak amacıyla sözleşir ve bu niyetlerini bazen bir sofrada ekmek kırarak pekiştirirlerdi. Bazı durumlarda ise çocuklar henüz birkaç yaşındayken evlilik vaadi yapılır, erkek tarafı kız evinin eşiğini giysiyle süpürerek bu niyeti topluma ilan ederdi. Tören, kız evinde düzenlenen şarkılar ve danslarla süslenerek halka açık bir kutlamaya dönüştürülürdü (Honhojayeve, 2021, 18).

Saha araştırmalarına dayanan gözlemler, bu geleneğin günümüzde de bazı

bölgelerde sürdüğünü göstermektedir. Alaviya'nın derlediği verilere göre, Taşkent vilayetine bağlı Piskent ilçesinde benzer bir uygulama halen yaygınlık göstermektedir. Erkek çocuğu olan bir akraba veya yakın dost, kız çocuğu doğan bir aileyi “hayırlı olsun” ziyaretine gelir. Ziyaret sırasında, niyetin sembolik olarak ifade edilmesi amacıyla evin giriş kısmı cübbe eteği, başörtüsü veya süpürgeyle süpürülür. Bu eylem, evlilik niyetinin kabul gördüğünü ve sürecin başladığını simgeleyen bir ritüel olarak değerlendirilir. Ayrıca kız çocuğuna, bayramlar ve özel günlerde kıyafet, ayakkabı, *çankovuz* (ağız armonikası), sakız, yüzük gibi hediyeler gönderilerek aileler arası ilişki ve bağlar güçlendirilir (Juraev - Hudoyqulova, 2008, 21).

1.4. Beşik İrları (Ninniler)

Ninnileri, anneler tarafından çocuklara söylenen ve doğrudan beşik ile özdeşleşen geleneksel ezgilerdir. Bu sözlü kültür ürünü, çocuk folklorunun temel türlerinden biri olarak kabul edilir. Ninniler anonimdir; yani söz ve müzik halk tarafından oluşturulmuş olup bireysel bir sahipliği yoktur. Melodik yapıları sayesinde ninniler, pedagojik açıdan çocuğun sakinleşmesine ve uykuya geçişine yardımcı olur. Bu süreçte özellikle ezgilerin ritmik, tekrarlayıcı ve yumuşak yapısı ön plana çıkar. Ancak ninnilerin işlevi yalnızca çocukları uyutmakla sınırlı değildir; aynı zamanda annenin duygusal dünyasını ifade etmesine olanak tanıyan önemli bir anlatı biçimi olarak da değerlendirilir. Ninnilerde sevgi, sevinç, kaygı, acı, umut ve şükür gibi farklı duygular dile getirilir. Çocuk söylenen sözleri henüz anlayamayacak yaşta olsa da, ninnilerin taşıdığı duygusal tonu ve annenin sevgisini sezgisel olarak hisseder. Bu yönüyle ninniler hem çocuğun duygusal gelişimine katkı sağlar hem de kültürel belleğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında etkili olur (Egamberdiyeva, 2023, 61).

Bu gelenek yalnızca Türk veya Türkistan toplumlarına özgü olmayıp, dünya genelinde pek çok halk arasında da görülmektedir. Çocuklar henüz konuşmadan ve yürüyemeden önce, onlara yetişkinler tarafından söylenen bu beşik ezgileri, çok eski çağlara dayanan ortak bir insanlık pratiğidir. Türkistan'da ise bu geleneğin kökleri oldukça derindir. Nitekim Ebû Reyhân el-Bîrûnî ve İbn Sînâ gibi önemli bilim insanlarının eserlerinde ninnilere dair çeşitli örnekler yer almakta; Kaşgarlı Mahmud'un *Divânü Lügâti't-Türk* adlı eserinde de ninnilerden ve beşik sallama geleneğinden söz edilmektedir (Abdunazarova, 2023, 77–78). Bu kaynaklar, ninnilerin tarihî derinliğini ve çocuk folkloru içerisindeki kapsamını ortaya koymaktadır.

Özbek kültüründe annelerin beşik başında çocuklarına söyledikleri bu tür ezgilere genellikle “alla” denilmektedir. Tarihî metinlerde bu kelimenin “balu–balu” gibi biçimlerde de kullanıldığı görülmektedir. Klasik şair Ali Şîr Nevaî ise “alla”yı “navogo” biçiminde adlandırmıştır. Alla, yalnızca çocukları uyutmaya yarayan bir ezgi değil; aynı zamanda annelerin iç dünyasını, özlemlerini ve umutlarını dile getirdiği özgün bir halk edebiyatı ürünüdür.

İbn Sînâ, “alla”ların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal gelişim açısından da çocuğa fayda sağladığını belirtmiştir. Ninnilerde çocuğun ilgisini çeken unsur çoğunlukla melodik yapı ve ritmik ahenktir; çünkü çocuk henüz kelimelerin anlamını kavrayamasa da, annenin sesindeki duyguyu ve melodinin verdiği güveni hisseder. Öte yandan, ninni söyleyen anne için “alla”, yoğun bir duygusal anlam taşır ve onun iç dünyasını yansıtan bir ifade biçimi hâline gelir. Özbek *allalar*ında söz ile melodi arasında güçlü bir bağ bulunmakta ve bu durum, ninnilerin estetik değerini daha da artırmaktadır. Aşağıda yer alan örnekler, annelerin çocuklarına duyduğu sevgi ve şefkati yansıtan tipik *alla* örnekleridir:

*Alla bolam, alla,
Jonim bolam, alla,
Ikki ko 'zim alla,
Shirin so 'zim alla.
Alla bolam, baxti bor,
Har narsaning vaqti bor,
Jonim bolam, alla,
Shirin bolam, alla,
Ikki ko 'zim alla.*

*Ninni yavrum, ninni,
Canım yavrum, ninni,
İki gözüm ninni,
Tatlı sözüm ninni.
Ninni yavrum, bahtın açık olsun,
Her şeyin bir vakti vardır,
Canım yavrum, ninni,
Tatlı yavrum, ninni,
İki gözüm ninni.*

Bu ninniler, çocukları uyutmanın ötesinde; sosyal, kültürel ve estetik değerler barındıran önemli halk edebiyatı ürünleridir (Abdunazarova, 2023, 78–79). Özellikle folklor araştırmacısı M. Joraev tarafından derlenip literatüre kazandırılan beşiğe bağlama türküleri arasında, tasavvufi ve sembolik boyutlarıyla dikkat çeken kapsamlı bir metin öne çıkmaktadır:

*Şugina jonim, bir jonim,
Boynimdagi marjonim,
Xudo berdi sevsin deb,
Oltin beşikka kirsin deb.*

*İşte canım, biricik canım
Boynumdaki inci tanem,
Allah seni sevsin diye verdi,
Altın beşiğe girsin diye verdi.*

(Kasimova 2024, 96).

Beşiğe bağlama ezgisi, genellikle beşik törenlerinde, yaşlı bir kadın (momochi) tarafından çocuğun ilk kez beşiğe yatırılması sırasında söylenen törensel bir halk edebiyatı ürünüdür. Bu türkülerin temel işlevi, çocuğun beşiğe aidiyet duygusunu geliştirmek ve onu kötü ruhlardan koruma temsiliyle çevresel tehlikelere karşı psikolojik bir hazırlık sağlamaktır. Beşik düğünlerine ait türkülerin, günlük ninnilerden; icra bağlamı, zamanı ve icracısı açısından farklılık gösterdiği görülmektedir. İlk grup, tören sırasında yaşlı kadınlar tarafından söylenirken; ikinci grup, annenin günlük yaşantısında çocuğu beşiğe yatırma veya çıkarma anlarında icra edilir. Bu ayırım, beşik ile ilgili sözlü kültür ürünlerinin kendi içinde alt türlere ayrılabilceğini ortaya koymaktadır. Nitekim beşik türküler arasında, çocuğun beşikten çıkarılması sırasında söylenen ve bağlama türküsünden farklı yapısal özellikler taşıyan örnekler de bulunmaktadır. Örneğin:

*Orqasi paxta,
Beshigi taxa.
Bolaga bir yengil to 'n,
Olib kel otasi,
Yoqasiga ko 'zmunchoqni
Taqqizib kel otasi.
Yoqasida yog 'dog 'i bo 'lsin,
Etagida loy izi bo 'lsin...*

*“Arkası pamuk,
Beşiği tahta.
Çocuğa bir ceket
Getir babası,
Yakasına nazar boncuğu
Tak getir babası.
Yakasında yağ izi olsun,
Eteği çamurlu olsun...”*

Bu türkü eşliğinde çocuk beşikten çıkarılır, omuzları ovulur ve giydirilir. Babasının çocuğa ceket getirmesi ve ceketin yakasında nazar boncuğu bulunması, onu kötü bakışlardan koruma inancına dayanır. Ceketin yakasında yağ bulunması, çocuğun rızasının bol olması temennisini; eteğinin çamurlu olması ise çocuğun hızla büyüyerek hareketli ve dışa dönük bir birey olacağına dair umudu simgeler (Kasimova, 2024, 96).

Bu ritüellerin yanı sıra, Özbek ninnilerinde çocuğun cinsiyetine göre belirgin ayrımlar görülmektedir. Kız çocuklarına özel olarak söylenen ninnilerle, erkek çocuklarına yönelik ninniler arasında içerik ve anlatım tarzı açısından farklar bulunmaktadır. Bu durum, halk edebiyatında yerleşik olan toplumsal cinsiyet rolleri ve ebeveynlik anlayışlarının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Örneğin:

*Alla-yo alla,
Oppoq qizim, alla,
Qaymoq qizim, alla,
Go 'zal qizim, alla,
Asal qizim, alla,
Oqcha qizim, alla,
Zoqcha qizim, alla.*

*Ninni-yavrum, ninni,
Apak kızım, ninni,
Kaymak gibi kızım, ninni,
Güzel kızım, ninni,
Bal gibi kızım, ninni,
Açık tenli kızım, ninni,
Zarif kızım, ninni.*

Bu ninni, kız çocuklarını sevgi ve şefkatle sakınleştirme ve rahatlatma işlevi taşır. İçerdiği sıfatlı kafiyele aracıılığıyla, annenin kızına duyduğu derin sevgi ve bağlılık, karşılaştırmalar ve benzetmelerle şiirsel bir biçimde dile getirilir. Kullanılan metaforlar, çocuğun hem fiziksel görünümünü hem de karakteristik özelliklerini betimleyerek, anne sevgisinin çok katmanlı doğasını yansıtır. Örneğin, “oqcha qizim” ifadesi zarafet ve iç huzurunu simgelerken, “zoqcha qizim” ifadesi ise çocuğun neşeli ve enerjik yapısını ön plana çıkarır. Bu betimlemeler aracıılığıyla, anne çocuğunun hem dışsal güzelliklerine hem de içsel niteliklerine yönelik hayranlığını ve beklentilerini ifade eder. Böylece, anne ile çocuk arasındaki duygusal bağ, ninninin her dizesinde derinlik kazanır (Egamberdiyeva, 2023, 62).

*Qizil gul tizim – tizim, alla,
Ikkiga kirsin qizim, alla
Qoshlari qunduzgina, alla
Muncha shirin bu qizgina, alla*

*Kırmızı gül sıra sıra, ninni,
İki yaşına girsin, ninni.
Kaşları sanki kunduz tüyü, ninni,
Ne kadar tatlı bu küçük kız, ninni.*

Toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda şekillenen bu ninnilerde yer alan semboller ve imgeler, cinsiyete özgü değerleri ve toplumsal beklentileri yansıtır. Kız çocuklarına yönelik ninnilerde zarafet, narinlik ve estetik özellikler öne çıkar. Bu bağlamda, gül sembolü sıkça kullanılır; anne, kızının gül gibi hassas, ince yapılı ve güzel kokulu olmasını arzular. Kaşlarının yay gibi kavisli ve dolgun olmasını temenni ederek, onları yaya ve kunduza benzetir (Egamberdiyeva, 2023, 63).

Buna karşılık, erkek çocuklarına söylenen ninnilerde ise güç, cesaret ve koruyuculuk gibi nitelikler vurgulanır. Erkek çocuklar anneleri tarafından “aslanım” ya da “yiğidim” gibi ifadelerle sevgiyle anılır. Bu hitaplar, hem bir övgü hem de erkek çocuğun gelecekte ailesini koruyacak güçlü bir birey olmasına dair beklentiye yansıtır. Ninnilerde geçen “kol” ve “kalp” imgeleri, fiziksel güç ve duygusal sağlamlık

sembolleri olarak kullanılır. Dolayısıyla ninniler, yalnızca birer uyutma aracı değil; aynı zamanda kültürel değerlerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin erken yaşta çocuklara sözlü gelenek yoluyla aktarılmasını sağlayan önemli halk edebiyatı ürünleridir.

Sutdan oppoq, guldan islim, alla,

Sütten beyaz, gülden narin, ninni,

Bu dunyoda yo'qdir misling, alla.

Bu dünyada yok senin bir benzerin, ninni.

O'g'illarimning sultoni, alla,

Oğullarımın sultanı, ninni,

Senga tasadduq. shu jonim, alla.

Sana feda olsun bu canım, ninni.

Orzularim oltin toji, alla,

Hayallerimin altın tacı, ninni,

Mening jonim – shuning boji, alla.

Canım da senin uğruna bir bedel, ninni.

Analar, çocuklarına en değerli şeyleri sunmayı arzular; hatta kendi canlarını feda etme pahasına, onların huzur içinde büyümesini dilerler. Halk arasında çocuk bulunan ev, neşe ve mutluluğun kaynağı olarak kabul edilir. Bebeklerin varlığı, evin tüm atmosferini güzelleştirir ve aileye bereket getirir. Ninnilerde annelerin çocuklarına hitap şekilleri, onların sevgisini ve en derin arzularını yansıtan anlamlı çağrılarla şekillenir (Egamberdiyeva, 2023, 64–65).

Bilimsel açıdan ele alındığında, “alla” türü; halk edebiyatının derin köklere sahip bir türü olarak, özellikle ninniler bağlamında değerlendirilir. “Alla”nın çocuk gelişimi ve kültürel kimlik inşasındaki işlevsel ve sembolik rolü, kuşaktan kuşağa aktarılması gereken kıymetli bir kültürel miras niteliğindedir. Güncel gözlemler, genç ebeveynlerin “alla” söyleme alışkanlığının geçmişe kıyasla daha seyrek hale geldiğini ortaya koysa da, bu durum söz konusu kültürel değerlerin tamamen kaybolduğu anlamına gelmez. Ulusal folklorik bilinç ve kültürel kimliğin sürekliliği, “alla” gibi sözlü gelenek unsurlarının da yaşamasını ve yeni kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır (Abdunazarova, 2023, 80).

Beşik töreni folklorunun temel türleri; törensel süreçte icra edilen ninniler (alla), iyi dilek ifadeleri (olqish) ve beşik ağıtları (beshik ayimlari) gibi sözlü kültür ürünlerinden oluşur. Bu türler, beşik töreninin hem ritüel hem de kültürel boyutlarını yansıtan; toplumun inançlarını, değerlerini ve temennilerini nesiller arası bir aktarım biçimiyle sürdüren önemli folklorik yapı taşlarıdır.

1.5. Modern Özbek Toplumunda Beşiğin Yeri

Beşiğin geleneksel yapısı ve kültürel anlamı, günümüzde hem kırsal hem de kentsel yaşam alanlarında önemini sürdürmektedir. Beşik, yalnızca bir eşya değil; çocuğun doğumdan itibaren içinde bulunduğu ilk mekân, bir anlamda onun ilk barınağı olarak kabul edilmektedir (Honhojayeve, 2021, 14). Bu yönüyle beşik, tarihsel süreç içerisinde yalnızca işlevsel bir araç değil, aynı zamanda sembolik değeri yüksek, atalarımızın kültürel buluşlarından biri olarak öne çıkmıştır (Sattarov, 2007, 14).

Ancak beşiğin bu tarihsel ve kültürel önemi, günümüzde bazı çevrelerce eleştiri konusu hâline gelmiştir. Özellikle modern tıp ve çocuk gelişimi alanındaki bilimsel araştırmalar, beşik kullanımına dair bazı riskleri gündeme getirmektedir. İşlevsel açıdan beşik, bebeğin hareket özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlamaktadır. El ve ayakların sıkıca bağlanması ve üzerine kalın örtüler serilmesi, çocuğun doğal hareketlerini engelleyerek kas-iskelet ve sindirim sistemi gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca ışık ve hava akışının sınırlandırılması, D vitamini sentezi ve oksijen ihtiyacının karşılanması gibi hayati fizyolojik süreçleri zorlaştırabilmektedir (Fitrat, 2013, 82).

Bu bağlamda, beşik kullanımında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Örneğin, beşiğin üst kısmının tamamen açık bırakılması, sinek ve haşere gibi dış etkenler nedeniyle bebeğin sağlığını tehdit edebilir. Bu durumda, hava geçirgen ve ince yapılı tül ya da ipek örtülerle koruma sağlanması önerilir. Karanlık ya da sıcak bir ortam ihtiyacı varsa, beşiği örtmek yerine odanın genel koşulları bu doğrultuda düzenlenmelidir. Ancak bazı yanlış uygulamalarda, bebekler sıkıca bağlanarak ve kalın örtülerle tamamen sarılarak büyütülmektedir. Bu durum; terleme, huzursuzluk, uyku problemleri gibi hem fizyolojik hem de psikolojik sorunlara yol açabilmektedir (Fıtrat, 2013, 83–84).

Beşiğin geleneksel ve kültürel değerine duyulan saygı korunmalı; ancak bu kullanım modern bilimsel veriler ışığında gözden geçirilerek daha sağlıklı ve bilinçli bir şekilde sürdürülmelidir. Böylece, kültürel mirasın yaşatılması ile çocuk sağlığının korunması arasında dengeli bir yaklaşım geliştirilebilir.

3. Kırgız ve Özbek Kültürlerinde Beşik Geleneği: Ortak Unsurlar ve Farklılıklar

Kırgız ve Özbek kültürlerinde beşik ile ilgili uygulamalar, belirli benzerlikler ve kültürel farklılıklar barındırmaktadır. Bu iki toplumda beşiğin taşıdığı anlamlar, ritüel pratikler ve sembolik unsurlar bakımından ortak bir temele dayansa da, kültürel kimliğe özgü farklılaşmalar da gözlemlenmektedir. Tarafımızdan tespit edilen benzerlikler ve farklılıklar aşağıda belirtilmiştir.

3.1. Ortak Unsurlar

Beşik Metaforu: Her iki toplumda da beşik, yalnızca bir uyku aracı değil; aynı zamanda çocuğun kimliğini şekillendiren, onu topluma kabul ettiren, kültürel değerlerin ve inançların aktarıldığı bir sembolik sistemdir. Kırgız ve Özbek topluluklarında beşik, aidiyet duygusunun inşasında ve kültürel devamlılığın sağlanmasında merkezi bir rol oynar. Beşik, çocuğun ilk fiziksel mekânı olmanın ötesinde, onun dünyaya gelişini anlamlandıran sosyo-kültürel bir metaforudur.

Ritüel Yapı: Kırgız ve Özbek kültüründe *беууук мои* olarak bilinen beşiğe yatırma töreni mevcuttur. Hem bireysel (çocuğa) hem kolektif (topluma) anlamda geçişi temsil eden bir ritüel olarak işlev görmektedir. Her iki toplumda da bu tören, genellikle yaşlı, deneyimli ve saygın bir kadın tarafından gerçekleştirilir. Bu uygulama, yaşlının bilgeliğinin, uzun ömürlü olma özelliğinin, saygınlığı vb. olumlu niteliklerinin çocuğa aktarılacağı yönündeki ortak inanişaya dayanmaktadır.

Koruyucu Pratikler: Çocuğu beşiğe beleme töreninde ardıc ağacından tütsü yakma, beşiğe demir nesneler (balta, keser vb.) ve nazarlıklar koyma Kırgız ve Özbek ritüellerinde müşterek biçimde yer alır. Özellikle her iki toplumda da ardıc ağacının tütsü amacıyla kullanılması, Türk kozmolojisindeki arınma ve korunma sembolizminin devamı niteliğindedir. İnanişaya göre ardıcın kökü oldukça derinlerde olduğu için ab-ı hayat suyu ile beslenir ve uzun ömrün, sağlığın sembolüdür, dolayısıyla çocuğu her türlü kötü ruhlardan koruduğuna inanılır. Demirin kullanılması ise, çocuğun kuvvetli cesur ve hayat zorluklarına katlanabilecek şekilde yetişeceği inanişi ile alakalıdır ve geleneksel Türk dininde demirin kutsallığıyla ilgili bir uygulamadır.

Sosyal Dayanışma: Kırgız ve Özbek kültürlerinde, beşiğe yatırma törenlerine akraba ve komşuların çeşitli hediyelerle katılması, iki toplumda da sosyal dayanışma, yardımlaşma ve toplumsal bütünlüğün güçlü bir şekilde yaşatıldığını gösteren ortak bir uygulamadır.

Ninniler: Kırgızlarda “beşik ırı”, Özbeklerde “alla” olarak adlandırılan bu sözlü kültür ürünleri, yalnızca çocuğun uyumasını sağlamakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini, dinî değerleri ve ahlaki beklentileri çocuklara sezgisel yolla aktaran pedagojik araçlardır.

Beşik Kertmesi (*беууук кертмеси*): Her iki toplulukta da sembolik eylemlerle erken yaşta nişanlanma (*beşik kertti/beşik kuda*) uygulaması görülür. Bu uygulama günümüzde daha çok sembolik bir nitelik taşımakta olup, geleneksel aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik sosyal bir işlev taşır.

3.2. Farklılıklar

Ağaç Tercihi ve Sembolizm:

- Kırgız beşikleri, zorlu bozkır şartlarında uzun ömürlü ve sağlam olması için çam, ardıç, meşe gibi dayanıklı ağaçlardan yapılmaktadır. Bu ağaçlar aynı zamanda güç, sağlık ve dirilik gibi nitelikleri sembolize eder. Bu yaklaşım, konar-göçer yaşam tarzının gerekleriyle uyumlu olarak çocukların güçlü, sağlam ve dayanıklı bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
- Özbek beşiklerinde dut, iğde gibi meyve ağaçları tercih edilir. Bu tercihler, tarım temelli yerleşik yaşam tarzıyla ilişkilendirilir ve bereket, doğurganlık, uğur gibi kavramları yansıtır. Amaç, çocuğun üretken, hayırlı ve şanslı bir birey olmasıdır.

Mitolojik Ögeler:

- Kırgız törenlerinde Umay Ana’ya dua edilmesi, beşik öncesi beyaz koç kesilmesi, albastıdan korunmak için demir nesnelerin kullanılması gibi eski Türk inancına ait ritüeller yaygındır.
- Özbek geleneklerinde ise Kur’an, ayna, tarak gibi sembollerle zenginleştirilmiş halk inanışlarına rastlanır. Ritüel pratiklerde kadim inanışlar daha ön plandadır.

Beşik Kavramsallaştırması:

- Kırgız kültüründe “beş-ık” kelimesi, çocuğun beş temel ihtiyaç ve bakım unsurunu (beslenme, temizlik, uyku, koruma, duygusal bağ) karşılayan kutsal bir araç olarak görülürken;
- Özbek kültüründe beşik daha çok toplumsal uyum, bereket ve uğur getiren bir eşya olarak değerlendirilir. Özbek toplumunda beşik, sosyal bütünleşmenin bir simgesi olarak algılanmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Vurgusu:

- Kırgız ninnilerinde erkek çocuklar için yiğitlik, kahramanlık ve Manas gibi destan figürlerine atıf yapılır. Kız çocukları için ise annelik, edep ve ev hanımlığı gibi roller öne çıkar.
- Özbek ninnilerinde ise erkek çocuklarda üretkenlik ve meslek sahibi olma temaları; kız çocuklarda ise güzellik, zarafet ve doğurganlık idealleri daha baskın şekilde ifade edilmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Türk boylarından Kırgız ve Özbeklerin geleneksel çocuk bakım aracı olan beşik kültürünü incelemiş; bu iki topluluğun beşiğe dair anlayış, inanış ve pratiklerinde yüksek düzeyde benzerlikler olduğunu ortaya koymuştur. Tespit edilen benzerlikler, Türkistan halklarının ortak kültürel köklerine işaret ederken; gözlenen

farklar ise toplumsal yapı, yaşam tarzı ve çevresel koşulların kültürel formlara etkisini göstermektedir.

Kırgız ve Özbek topluluklarının yalnızca beşik olgusuna dair pratiklerinde bile gözlemlenen bu denli güçlü benzerlikler, onların ortak tarihsel ve kültürel kökene dayandığını göstermesi bakımından anlamlıdır. Her ne kadar ritüel detaylar ve sembolik vurgularda bazı farklılıklar bulunsun da, beşik ile ilgili inanış ve uygulamalarda ortak değerler ve anlayış biçimleri baskın şekilde öne çıkmaktadır. Bu durum, iki halkın bir milletin farklı kolları olduğunu destekler niteliktedir. Ayrıca, Türkistan'daki bu uygulamaların Anadolu'daki beşik kültürüyle de dikkat çekici benzerlikler taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, yapılacak daha derinlemesine kültürel ve etnografik karşılaştırmaların Türk dünyasının ortak mirasını daha da görünür kılacağı değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- Abdunazarova, Sevara Ortiqovna. "Bolalar Folklorida Beshik Qo'shiqlari." *Multidisciplinary Scientific Journal* 1/16 (2023): 78–79.
- Akmataliyev, Abdildacan. *Kırgız Adabiyatının Tarihi: Folkloristika*. Şam Basması, 2004.
- Akmataliyev, Abdildacan. *Baba Saltı, Ene Adebı: Eldik Salt*. Bışkek: Bütöl Soyuzduk Cařtar Kitep Borboru Birikmesi "Balasagın" filiali, 1993.
- Asanova, Camalbübü. *Kırgızdın Ürp-Adat Cana Salttarın Mektepke Çeyinki Kuraktağı Baldarga Üyrötüü*. Bışkek, 2008.
- Atalay, Besim. *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini. İndeks*. Ankara: TDK Yayınları, 1986.
- Ceren, Ertürk. "Kırgızlarda Doğum ile İlgili İnanç ve Ritüeller". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 11/2 (2024), 1257-1271.
- Cusupov, Kasymbek ve Cholpon K. Bakaşova. *Bala Cörlöğösü*. 2014.
- Egamberdiyeva, Şahnoza. "Bolalar Folklorida Beshik Qo'shiqlari Poetikasi." *O'zbekistonda Fanlararo Innovatsiyalar va Ilmiy Tadqiqotlar Jurnalı*, 20 Mart 2023.
- Eraslan, Aylin. "Antakya'da Yařayan Özbeklerde 'Tüvekli Beşik' Geleneğı". *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2016): 39–51.
- Fitrat, Abdurrauf. *Oila Yoki Oila Bořkariř Tartıbları*. Çev. Şodman Vohidov, haz. H. Boltaboyev. Toshkent: Cho'lon nomidagi NMIU, 2013.
- Honhojayeva, Anzurat. *Halk Merasimlerine Ait Etnografik Leksemala*. Semerkand: Semerkand Devlet Üniversitesi, 2021.
- Honhujaeva, Anzurat Sobirovna. *Tojik Tiling Toy Va Motam Marosimlariga Oid Etnografik Leksikasi (Samarkand Lahjasi Asosida)*. Filologiya fanları bo'yicha PhD dissertatsiyasi. Samarkand, 2019.
- Juraev, Abduğ'ani ve Mahbuba Hudoyqulova. *Oila va tarbiya masalalari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008.
- Juraev, Mamatqul ve Latifa Hudoyqulova. *Marosimnoma*. Toshkent: Aliřer Navoi nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2008.
- Kadırov, İsmayıl. *Kırgız Madaniyatına Tamgan Tamçılar*. 2. Baskı. Bışkek: Biyiktik Plus, 2014.
- Kambarova, Gulzada Ergesheva. "Salttuu Kudalashuudagy Yrym-Jyrymdar (Tüřtük Kyrgyzstandyn Mısalında)." *Nauka, Novye Tekhnologii i Innovatsii Kyrgyzstana*, no. 12 (2015): 206–207.
- Cumadılova, Kanıkey. *U Oçağa İstoriı: Traditsii, układ jizni, obyçayı i ih otrajenije v narodnom tvorçestve Kırgızov*. Bışkek, 2014.
- Karmışakov, Aman N. "Kırgız Elinin Balany Beşikke Bölö – Salty Jana Anın Azırkı Koğomduk Turmuştağı Ordu". 2015.

- Kasimova, Zebo. “Beşik Toyı Marosimi Folklori Janrlari Tarkibii va Lokal Belgilari.” *O‘zbekiston Milliy Universiteti Xabarlari*, 1/6.
- Kırgız Tilinin Tüştündürme Sözdüğü. Frunze: “Mektep” Yayınevi, 1984.
- Morad, Nasrullah. “Afganistan’ın Tahar İlindeki Özbek Türklerinin Halk Âdet ve İnançlarında Doğum”. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / TÜRKİAD*, 5/2 (2021): 344–356.
- Murzubraimov, Bektemir. *Öz Saltubız Öñügüügö Öbölğö*. Oş, 1999.
- Nafiddinova, Hosiyat. “Oilada Farzand Tarbiyasida Beşik Toyining Orni”. Tsentr Nauçnih Publikatsiy (buxdu.uz) 29/29 (2023).
- Okyay, Züleyha ve Elif Akman. “Günümüz Kırgızistan Toylarında Yaşatılmakta Olan Somut Geleneksel Kültürel Değerler.” *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 7, no. 2: 230–243. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7472471>.
- Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türkleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2019.
- Ruzmanova, Rohila. “Türk Kültürünün Gelişiminde Geleneksel Özbek Milli Törenlerinin Yeri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Yaz-Haziran 2025, Sayı 114, 133-151.
- Saparova, Asila. *Qadryadlar, marosimlar, an’analor*. Innovative Academy, 2023.
- Sattarov, Murod. *Özbek Üdumlari*. Taşkent: Çolpon nomidagi neşriyat icodiy uyi, 2007.
- Solmaz, Erhan. “Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler”. *Uluslararası Folklor Akademik Dergisi* 1/1 (2018): 127–136.
- Super.kg. “Balanı beşike bölöo paydası jana ziyanı”. *Super.kg*, 19 Haziran 2025. Erişim. <https://www.super.kg/article/show/35057>.
- Tashalieva, Maira. M. “Pamir Kırgızlarının Kudalashuu Saltının Özgöçölüktörü (Murgab Misalında, XIX k. ayagı - XX k. başı)”. *Nauka, Novye Tekhnologii i Innovatsii Kirgizstana*, sayı 12 (2018).
- TRT AVAZ, “Türk Dünyasının ortak mirası: Beşik”, 17 Mayıs 2025 <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryasyadan/turk-dunyasinin-ortak-mirasi-besik/61666cce01a30cba9888ef1f>
- Ünal, Ali. “Kırgız Toplumunda Evlilik Türleri”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 25 (2016): 229–260.
- Yıldırımış, Fatma. “Trabzon’da Kaybolan Bir Kültür Ögesi: Geleneksel Ahşap Beşik”, *Mavi Atlas*, 5(2)/2017: 424-437.
- Yuldosheva, Firuza. Y. “Bola Tug’ilishi Bilan Bog’liq Marosimlar – O‘zbek Xalqi Hayotining Ajralmas Qismi Sifatida”. *New Renaissance International Scientific Journal* 1/9 (2023).
- Yüce, Mehmet. ve Leyla. Khamrabaeva. “Özbek Türklerinin Milli Geleneklerine Genel Bakış.” *Akademik bakış Dergisi* (2020): 324–325.

Extended Abstract

This article has examined the concept of the beşik (traditional cradle) among two Turkic ethnic groups, the Kyrgyz and the Uzbeks, highlighting both shared and divergent beliefs, customs, and symbolic meanings. The study reveals that in both cultures, the cradle is far more than a utilitarian item—it is a rich cultural symbol encapsulating values such as identity, belonging, protection, and the continuity of tradition. In both Kyrgyz and Uzbek communities, the cradle functions as a multi-layered cultural object that reflects the structure of social life and serves as a conduit for intergenerational transmission of beliefs and values. It embodies not only familial affection and societal protection but also ancient spiritual worldviews and collective memory. It marks the first social space where a child meets the world, forming a deep emotional, symbolic, and spiritual connection between the individual and the community. The rituals surrounding the cradle, such as the beşik toy (cradle ceremony), hold significant cultural and social importance. In both communities, this ceremony marks a child’s symbolic acceptance into society and is often performed by an elderly, respected woman, with the belief that her

wisdom and longevity will be passed on to the infant. These ceremonies are accompanied by prayers, songs, and symbolic gestures, including the burning of juniper (a sacred tree believed to offer protection), as well as expressions invoking ancient Turkic protective spirits such as Umay Ana (Mother Umay). In Kyrgyz belief, for instance, phrases like “This is not my hand, but the hand of Batma-Zuura and Umay Ana” are recited during the ritual, reflecting layers of indigenous Turkic religious thought. Both groups also associate iron objects (like axes or hammers) with strength and use them in cradle rituals, believing they ward off evil spirits such as albasti. These rituals highlight the importance of durability, spiritual safeguarding, and symbolic affirmation of the child’s hopeful future. Furthermore, items like talismans and amulets are often attached to the cradle to ensure the child’s health, longevity, and protection from misfortune. A particularly interesting shared tradition is the *beşik kertmesi*, or “cradle betrothal,” which refers to the early symbolic engagement of children. Although intended to strengthen kinship ties and facilitate future marriage alliances, this practice is increasingly viewed as outdated and ethically problematic, especially in light of its disregard for the children’s autonomy and emotional well-being. Despite many shared features, there are cultural nuances in how each group approaches the cradle. The Kyrgyz, traditionally nomadic, emphasize strength and resilience. Their cradles are made from durable woods such as pine, oak, or juniper—trees associated with long life and protection. In contrast, the Uzbeks, with their agricultural lifestyle, favor fruit-bearing trees like mulberry and oleaster, which symbolize fertility, abundance, and prosperity. This difference not only reflects the physical environment but also reveals contrasting cultural priorities: the Kyrgyz prioritize durability and endurance, while the Uzbeks emphasize fertility and growth. The greater population density in Uzbekistan today may be seen as reflecting the value placed historically on fertility and numerous offspring. Lullabies—*beşik ırı* in Kyrgyz and *alla* in Uzbek—are another shared oral tradition, functioning as both a form of emotional expression and a pedagogical tool. Sung in harmony with the cradle’s rocking motion, these songs convey parental affection, social values, and aspirations for the child’s future. They play an essential role in early language acquisition, emotional bonding, and the internalization of moral and national ideals such as bravery, patience, and cleanliness. However, the use of the traditional cradle has also drawn criticism from modern pediatric and medical perspectives. Practices such as tight swaddling, limited mobility, and insufficient airflow have been associated with risks to musculoskeletal development, respiratory health, and neurological function. Therefore, while honoring and preserving the cultural significance of the cradle, it is also necessary to reinterpret these traditions in light of contemporary knowledge about child development and health. In conclusion, the cradle among Kyrgyz and Uzbek communities is not merely a traditional artifact but a cultural phenomenon charged with deep social, symbolic, and pedagogical meanings. The associated customs, rituals, and oral traditions are living expressions of cultural heritage that shape the earliest experiences of social integration for the child. Yet, the continuation of these practices must be approached holistically—acknowledging their symbolic value while integrating modern health and educational perspectives. Ultimately, the profound similarities observed between Kyrgyz and Uzbek cradle customs reaffirm the notion that these communities represent two branches of the same Turkic cultural lineage. Future comparative research with Anatolian Turkish practices may reveal even more layers of shared heritage. Preserving the cradle tradition, therefore, is not only about cultural conservation but also about responsibly adapting these meaningful rituals for the well-being of future generations.

